

že je možná více zakořeněna v mentálním než v tělesném. Navíc je mnohem méně vztažená k ženě (zatímco femininita je více vztahována či vymezována vůči maskulinitě) jako spíše k sobě samému, k vlastnímu charakteru a komunitě – zejména sobě rovných mužů – a že tedy toto veřejné utvrzení mužského statusu je mnohem důležitější než u žen.²⁴

V anglosaském světě byly proměny norem mužství studovány zprvu zejména na období industrializace od 18. do 20. století.²⁵ Specifická témata pak tvořila zejména období považovaná za „krizi“ maskulinity způsobenou jak nástupem nových modelů ženství a feminismu, tak i například proměnou statusu rodiny nebo práce,²⁶ krizi, která si často vynutila radikálnější vymezení vůči femininitě i „podřízeným“ formám maskulinity – především vůči homosexualitě: šlo především o konec 19. a potom 20. století. Mužská studia sehrála významnou roli nejen v tom, že dovolila zdůraznit relační moment při studiu genderových identit i žen samotných, ale představovala i možnost ukázat, že gender je inherentní všem aspektům sociálního života, ať už jsou či nejsou přítomny ženy.²⁷ (Pominu zde další koncept, který by zasluhoval zvláštní studii, totiž *queer studies*, které se věnují gay-lesbické problematice.)

Gender, Foucault a poststrukturalistická východiska

Koncept gender tedy přenesl důraz na studium komplexní hry opozic mezi ženou a mužem, která je pružná a pohyblivá v závislosti na době, kultuře i politickém kontextu doby. Být příslušníkem určitého pohlaví v určité společnosti, určité kultuře i určité době zdaleka neznamená jen narodit se vybaven/a příslušnou fyziologickou funkcí, ale především ovládat určitý symbolický kód vlastní danému kulturnímu a historickému kontextu. Každé kultuře je vlastní identifikace konkrétní genderové role (mužské nebo žen-

²⁴ Viz např. J. TOSH, *The Making of Manhood and the Uses of History*, in: *Manliness and Masculinities*, s. 13–25.

²⁵ Zejm. J. TOSH, *A Man's Place: Masculinity and the Middle-Class Home in Victorian England*, London 1999, s. 172–188.

²⁶ Podle Johna Toshe dochází v moderních západoevropských společnostech k „dokazování maskulinity“ ve třech klíčových oblastech, jež představují „minimální komponenty“ mužské identity, jež v nich může být utvrzena nebo naopak kriticky popřena: *rodina* (a autorita v ní), *práce* (chápaná nejen jako schopnost uživit sebe a rodinu, ale jako poslání, výraz individuality a naplnění individuálního osudu) – a *výhradně mužské asociace a spolky* politického či zájmového charakteru. Právě na hru mezi těmito třemi instancemi by se měli historikové mužské problematiky podle Toshe soustředit. John TOSH, *What should historians do with masculinity? Reflections on Nineteenth Century Britain*, in: J. Tosh, *Manliness and Masculinities*, zejm. s. 35–39.

²⁷ Tamtéž, s. 30.

ské) s určitou formou jednání, mluvy, odívání či zdobení, s užíváním určitých objektů a míst, s vykonáváním určitých činností, které náleží často výhradně jednomu pohlaví. Tato role, často vybavená i řadou symbolických významů, napomáhá k sebedefinici a k vytváření svébytné identity. Je tomu tak zejména ve společnosti „tradiční“, „preindustriální“, která dokonce považovala záměny těchto rolí za škodlivé a nebezpečné.

V roce 1985 vystoupila na konferenci American Historical Association²⁸ Joan Wallach Scottová s referátem *Gender, a useful category of historical analysis*, který byl publikován o rok později (v *American Historical Review* 91/1986) a poté ještě nesčetněkrát a měl se stát hlavním teoretickým pilířem nového směru. Scottová postavila gender do samého centra historické analýzy. Podle ní jde o prvotní způsob zaznamenání mocenských vztahů, o sám konstitutivní prvek sociálních vztahů založený na pozorovaných rozdílech mezi pohlavími. Empirické *women's history* kritizovala mimo jiné proto, že se nezabývaly tím, jak vlastně gender pracuje. Vždyť ani ona „zkušenost“, po níž se 70. léta tolik pídila, nemůže být podle Scottové považována za „autentickou“, ani tvořit základ historického vysvětlení: je závislá na sociokulturním kontextu, zprostředkována jazykem a je vždycky přinejmenším určitou interpretací a tím, co má zapotřebí být samo interpretováno – takže trvá především na procesu produkování identity, na diskursivní povaze zkušenosti a na konfliktní politice jejího vytváření. Literárně-filosofická inspirace Joan Scottové změnila konceptuálně přístup k dějinám ženy. Napříště by již nemělo jít o to studovat „co se stalo v minulosti ženám a mužům“, ale o analýzu konstruování „subjektivních a kolektivních významů žen a mužů jako kategorií identity“.²⁹

Směr, naznačený a hájený Joan Scottovou poznamenaly další inspirační zdroje, které vycházely z poststrukturalismu; do středu zájmu se – vedle lingvistických a literárněvědných analytických postupů – dostalo především dílo Michela Foucaulta. To, co feminismus čerpal z Foucaulta, byla především kritika esencialismu, zacházení s konceptem moci a subjektu, důraz na tělo a analýzu diskursu. Pro genderové perspektivy byly především přínosné Foucaultovy analýzy hry mezi věděním a mocí, resp. vědomím toho, do jaké míry je moc, chápaná tedy ve svém parciálním a lokálním působení

²⁸ American Historical Association uznává dějiny žen jako konferenční skupinu od roku 1974 a do předsednictva se roku 1987 dostává Natalie Zemon Davis. Tehdy vzniká Mezinárodní výbor historických věd, kde z iniciativy Norky Idy Blom a Američanky Karen Offen vzniká Mezinárodní federace pro výzkum dějin ženy pod anglofonní dominancí.

²⁹ Joan Wallach SCOTT, *Gender and Politics of History*, Columbia University Press, New York 1988, s. 6.